

ДИДАКТИКА

УДК 811.133.1'342.41'342.42

ФРАНЦУЗЬКА ШКОЛА ХІХ СТОЛІТТЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ

Марія Винарчик

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
(вул. І. Франка, 24, м. Дрогобич, 82100)*

Висвітлено основні ідеї і думки К. Ушинського стосовно функціонування французької школи ХІХ ст. Видатний педагог не тільки дав глибокий і об'єктивний аналіз усього педагогічного процесу у Франції того часу, а й обґрунтував суперечності, які позбавляли його ефективності.

Ключові слова: педагог, французька школа, педагогічний процес, виховання.

Педагогічні ідеї К. Ушинського – це перлини історичного досвіду, що збагачують сьогодні широке коло освітян. Положення і висновки педагогічної скарбниці видатного педагога, переосмислені сучасниками, спрямовують на розвиток і утвердження нових педагогічних ідей. Глибоко аналізуючи досвід шкіл Німеччини, Англії та Франції у ХІХ ст., педагог переконливо доводив, що розрив між вихованням і навчанням становив одну з корінних вад сучасних йому європейських шкільних систем, що цей розрив призводив до суперечностей усього педагогічного процесу, позбавляв його ефективності. Статті К. Ушинського стосовно європейської освіти були дуже критичними, адже він чітко бачив недоліки процесу навчання і виховання в тогочасних європейських школах, що ґрунтувалися на антидемократичних та схоластичних принципах і були неприйнятними для педагога.

Особливості європейських освітніх систем висвітлюють вітчизняні та зарубіжні дослідники О. Ширін, М. Певзнер, Л. Порши, А. Ніель, Ж. Дювержи, К. Ажеж; проблемами виховної роботи займалася і займається сьогодні значна кількість учених-педагогів: К. Ушинський, В. Сухомлинський, І. Бех, М. Сметанський, В. Кузь, А. Богуш, М. Винниченко.

Наша мета – висвітлити погляди К. Ушинського на французьку школу ХІХ ст.

Сучасну французьку систему освіти, яка складалася протягом двох останніх сторіч, уважають однією з передових у світовому освітньому просторі. Після французької революції 1789 р. у країні започатковано принцип “освіта для всіх і кожного без обмежень, незважаючи на статус і дохід”. Однак треба було немало зусиль, щоб закон Ж. Феррі (1881–1882) увів цей принцип у реальне життя й освіта стала суспільно доступною. Згідно з цим законом, три великі освітні принципи залишаються актуальними і сьогодні:

- 1) публічна освіта є обов'язковою, починаючи з шести років. Якщо батьки стоять на заваді навчанню своєї дитини, на них буде накладено штраф аж до відмови у батьківських правах;
- 2) публічна освіта є безкоштовною для всіх, включаючи іноземців (щоправда, вищі навчальні заклади стягують зі студентів номінальну плату). Особливістю публічної освіти є те, що її якість практично однакова як у столиці, так і у провінції;
- 3) публічна освіта має нейтральний статус щодо політики та релігії. Саме батьки мають право вирішувати, де навчатися їхнім дітям – у приватних школах чи релігійних [3, с. 20].

Орієнтування на високорозвинену систему освіти Франції набуває сьогодні особливої актуальності, оскільки у ній вектор педагогічного пошуку спрямований від традиційної, пізнавально-орієнтованої парадигми освіти до особистісної. Основною цінністю вона проголошує становлення особистості, надаючи особливого значення спонтанному, природному розвитку дитини. Учня в цьому разі трактують як особистість, здатну розвинути власні індивідуальні задатки і досягти самореалізації. Функція педагога полягає в уважному спостереженні за особистісним становленням дітей, постійному врахуванні їхніх індивідуальних інтересів і проблем, визначенні на цій підставі мети виховання, шляхів та засобів її реалізації.

Спробуємо здійснити екскурс у XIX ст., щоб очима видатного педагога К. Ушинського осмислити корінні вади та позитивні моменти тогочасної французької освіти.

На думку К. Ушинського, “системи громадського виховання у всіх європейських народів являють собою, при першому погляді на них, велику схожість не тільки в предметах навчання, які скрізь однакові, а навіть у самій організації навчальних закладів, дидактичних прийомах і законах шкільної дисципліни. Ця схожість насамперед, звичайно, залежить від тієї розумності виховних заходів, яка визначається більш або менш спільною для всіх народів метою виховання і єдністю психологічних законів, які скрізь є основою для всякої виховної діяльності. Проте неважко помітити, що не всі риси цієї схожості можна пояснити розумністю і що багато які з них указують на історичну єдність походження педагогічних систем Європи. І справді, звертаючись до історії, ми бачимо, що всі ці різноманітні системи – гілки однієї могутньої рослини, насіння якої було посіяне спільною для всіх християнською церквою” [1, с. 44].

Педагог, визначаючи спільні риси тогочасних європейських шкіл, водночас наголошує на національних особливостях кожної освітньої системи: “У школах усього освіченого світу, які зберегли всюди й досі свою середньовічну назву школи, скрізь викладається одна й та сама латинська і грецька граматики, вивчаються одні й ті самі грецькі й латинські письменники, одна й та сама математика, що не визнає ніяких національностей, та сама історія з своїми нескінченними пунічними війнами, але всякий народ шукає і знаходить у цих всесвітніх учителях особливу поживу, що відповідає його національності. Незважаючи на схожість педагогічних форм усіх європейських народів, у кожного з них своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети” [1, с. 47].

Французька педагогіка XIX ст. піддавалася усім впливам політичного і релігійного життя. На ній дуже позначився характер католицизму і схоластики, однак перша

французька революція доценту зруйнувала цю, здавалось би, віковичну будову. “У Франції, – писав педагог, – елементи шкільного життя розпадаються ще більше. Тут адміністрація закладу поважно виступає попереду, занадто горда для того, щоб принизитись до смиренного заняття навчанням або вихованням; а навчання немає ніякого діла до виховання, а виховання... але важко сказати, що робить виховання, тому що навряд чи воно існує у Франції” [2, с. 34]. К. Ушинський стверджував, що покарання й нагороди є “єдиними стимулами навчання, і французька педагогіка такими методами лише розпалює пиху маленького француза. А там, де з будь-яких причин не бере самолюбство – працює лінійка, голод, карцер і різка. Де ж місце вихованню серця й характеру?” – риторично запитував педагог [2, с. 37].

Особливе місце у вихованні К. Ушинський відводив особистості вихователя: “У вихованні все повинно ґрунтуватися на особі вихователя, тому що виховна сила вливається тільки з живого джерела людської особистості. Ніякі статuti і програми, ніякий штучний організм закладу, хоч би як хитро він був придуманий, не може замінити особистості в справі виховання. Недарма брамінська педагогіка приписує вчителю спершу поставити перед собою учня і дивитись на нього доти, поки він підкориться зовсім волі вчителя. Не знаємо, до якої міри йшло успішно таке магнетизування учнів, приписуване Ведами; але переконані в тому, що без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця справжнє виховання, що проникає в характер, неможливе. Тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер. Причини такого магнетизування приховані глибоко в природі людини” [2, с. 39].

К. Ушинський, аналізуючи особливості тогочасної вищої школи у Франції, високо оцінив освітні ідеї Наполеона, якому “доводилось усе створювати, і він поклав тверді основи новому устрою громадського виховання у Франції. Після нього кожний новий уряд силкувався переробити його витвір відповідно до свого характеру і своїх потреб; але жоден з них не міг або не наважувався вже відірватися зовсім і відкрито від великої наполеонівської думки, а тільки намагався непомітними змінами перевернути її по-своєму. Але ніколи ще вона не була так спотворена, як в останній час. Наполеонівська ідея громадської освіти була достойна геніальної людини і має на собі сліди характеру Франції того часу, кращим виявом якого був сам Наполеон.

Наполеон високо цінив народну освіту і не боявся дати їй самостійність. Переконалий у тому, що освіта – єдиний якір порятунку для Франції, яка зруйнувала всі попередні основи свого народного життя, він намагався захистити її від впливу адміністративних і політичних міркувань. Здавалось, він забув свій звичайний егоїзм, коли розпочинав організовувати громадське виховання, і, розуміючи, що тільки міцна освіта може врятувати Францію, хотів зробити з неї самобутню народну інституцію, незалежну від боротьби партій і політичних переворотів. Осередком усієї системи народного виховання Наполеон зробив свій імператорський університет” [1, с. 57], справжнім головою якого був університетський гросмейстер (*grand maître de l'université*), який у всіх внутрішніх справах університету і в зовнішніх його зв'язках зовсім не залежав від міністерства. Проте влада його обмежувалась університетською радою (*conseil de l'université*), що складалася з тридцяти членів, з яких десять займали свої посади пожиттєво (*conseillers titulaires*), а двадцять обирав сам гросмейстер на рік (*conseillers ordinaires*).

З погляду навчання всю Францію поділяли на кілька округів, і на чолі кожного була академія, точне повторення імператорського університету, тільки в меншому обсязі. На чолі кожної академії, тобто кожного навчального округу, стояв ректор, що відповідав grosmeisterові університету. Він був посередником між університетом і академією або округом і діяв також разом з академічною радою. Академічні інспектори відповідали генеральним інспекторам університету; проте вони не мали права ревізувати факультети, це право належало тільки ректорам. К. Ушинський високо оцінив “безкорисливий витвір Наполеона, який свідчив про його глибоке розуміння потреб Франції і про всю його любов до неї” [1, с. 58].

Тільки це тривало недовго. Вже 1824 р. заснували спеціальне міністерство, обмеживши тим самим владу університетської ради; місця педагогів і професорів посіли чиновники. Внаслідок закону 1850 р. університетське управління майже зовсім перейшло до рук духовенства; а водночас езуїти отримали право відкривати свої школи. Педагогічний і вчений елементи були майже зовсім вилучені з університету, і ніколи ця наполеонівська споруда не була підкопана настільки, як тоді. Спокій, незалежність і послідовність, такі потрібні науці й вихованню, зовсім покинули французьку педагогіку, і політична гарячка цілком заволоділа нею. Водночас народ утратив усяку повагу до виховання, шкіл і педагогів, і, можливо, немає іншої країни у світі, у якій би, як у Франції, народ так мало цінував користь виховання, – з жалем констатував педагог [1, с. 59].

Тогочасні французькі школи “більше служать і спекулюють, ніж виховують. Наперегони одна перед одною стараються вони виставити напоказ зразкових вихованців, не дбаючи про інших, які цілими юрбами тільки ростуть у класах, поки батьки побачать, що пора вже взяти їх звідти. Педагогічна дисципліна вся спрямована до того, щоб розвинути самолюбство вихованців і примусити змагатися одного з одним тих із них, які за природними своїми здібностями можуть вийти на цю арену; а всі інші повинні сидіти смирно і не заважати” [1, с. 61]. На думку педагога, “зовнішній блиск, гонористість і матеріальна користь – характеристичні риси французького громадського виховання” [1, с. 62].

Проте, виклавши слабкі сторони громадського виховання, К. Ушинський зазначив і про “блискучу його сторону. Якщо вчена освіта, загальний розумовий розвиток і виховання моральності та характеру мало досягаються французькою освітою, то можна сказати з певністю, що технічна частина навчання процвітає у Франції. Французькі технічні навчальні заклади правили за зразок для закладів такого ж роду в інших державах Європи. Але й тепер важко знайти який-небудь технічний навчальний заклад у Німеччині або Англії, який міг би зрівнятися з паризькою Політехнічною школою або з паризькою ж Центральною школою мистецтв і мануфактур” [1, с. 62].

Отже, проаналізувавши погляди К. Ушинського на сучасну йому французьку школу, можемо зробити висновки, що антидемократичні та схоластичні методи навчання і виховання були неприйнятними для педагога. Гостро критикуючи вади та недоліки тогочасної французької освіти, К. Ушинський назвав і позитивні закономірності її розвитку. Це був об’єктивний і ґрунтовний аналіз європейської освіти, який став значним здобутком суспільної педагогічної думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні / К. Д. Ушинський // Твори : в 6 т. – К. : Радянська школа, 1983. – Т. 1. – С. 43–103.
2. Ушинський К. Д. Три елементи школи К. Д. Ушинський // Твори : в 6 т. – К. : Радянська школа, 1983. – Т. 1. – С. 26–42.
3. Duverger J. Quel enseignement bilingue ? / J. Duverger // Le français dans le monde. – Paris, 2005. – N 338. – P. 20–21.

Стаття надійшла до редколегії 02.05.2011

Прийнята до друку 24.05.2011

FRENCH SCHOOL OF THE XIX-TH CENTURY IN PEDAGOGICAL HERITAGE

Mariya Vynarchyk

*The Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobych
(24, I. Franko St., Drohobych, 82100)*

The article deals with the main ideas and thoughts of K. D. Ushynskiy concerning the French school of the XIX century. The prominent pedagogist made both the profound and objective analysis of the whole pedagogical process of that time in France and defined the misunderstanding which deprived it effectiveness.

Key words: teacher, French school, pedagogical process, upbringing.

ФРАНЦУЗСКАЯ ШКОЛА XIX ВЕКА В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ

Мария Винарчик

*Дрогобыцкий государственный педагогический университет имени Ивана Франко
(ул. И. Франко, 24, г. Дрогобыч, 82100)*

Освещено основные идеи и мысли К. Ушинского относительно функционирования французской школы XIX в. Выдающийся педагог не только дал глубокий и объективный анализ всего педагогического процесса во Франции, но и обосновал противоречия, которые лишали его эффективности.

Ключевые слова: педагог, французская школа, педагогический процесс, воспитание.